

S každým filmem se přišlo na něco nového¹⁾

*Dějiny českého animovaného filmu ve Sbírce zvukových záznamů
Národního filmového archivu*

Cílem projektu orální historie v Národním filmovém archivu, který byl zahájen v roce 1995, bylo využít především zvukové záznamy a metodu interview s pamětníky pro dokumentaci dějin českého filmovnictví.²⁾ Jednou ze základních oblastí zájmu se stala i historie českého animovaného filmu, po roce 1945 snad nejúspěšnější projekt znárodněné kinematografie. V době natáčení rozhovorů bohužel již nežily některé zakladatelské osobnosti české animace, jako byli Jiří Trnka, Hermína Týrlová, Karel Zeman, Stanislav Látal nebo Eduard Hofman či Jiří Brdečka.³⁾ Vzpomínky na ně alespoň sdíleli ti, které se pro Sbírku zvukových záznamů podařilo zaznamenat. NFA mohl oslovit produkčního Jiřího Šebes-tíka, režiséry Břetislava Pojara nebo Vlastu Pospíšilovou, dramaturgy Ivana Urbana, Jana Poše, Jindři-cha Vodičku či Alenu Munkovou, ve Zlíně kameramana a režiséra Antonína Horáka nebo ve Zlíně i Praze působícího kameramana Svatopluka Malého.⁴⁾ Rozhovorů se zúčastnili i další zaměstnanci ně-

-
- 1) Břetislav Pojar vysvětloval na řadě příkladů z praxe prvních dekád, jak se autoři animovaných filmů v mnoha rovinách stále učili novým věcem — zlepšovali animační postupy, techniku svícení či práce s prostorem, nebo získávali kvalitnější technické vybavení. Rozhovor s Břetislavem Pojarem vedla Eva Strusková, 12. 3. 2003. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0107-04-02-ROZ-T.
  - 2) Srov. Eva Strusková, Zvukový dokument v práci Národního filmového archivu. *Iluminace* 20, 2008, č. 1, s. 204–207.
  - 3) Do Sbírky zvukových záznamů bylo nicméně zařazeno několik desítek starších zvukových nahrávek, mezi nimiž najdeme i rozhovory s představiteli animovaného filmu: Rozhovor s Eduardem Hofmanem vedl Stanislav Zvoníček, 1981. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0014-01-01-ROZ-A. — Rozhovor s Vladimírem Novotným vedl Elmar Klos, 1984. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0035-01-01-ROZ-A. — Rozhovor s Břetislavem Pojarem vedla Marie Benešová, nedatováno. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0107-01-01-ROZ-A. — Rozho-vor s Janem Pošem vedl Elmar Klos, nedatováno. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0094-01-01-ROZ-A. Jan Poš je mimo jiné také autorem monografie věnované dějinám české animované tvorby. Srov. Jan Poš, *Výtvarní-ci animovaného filmu*. Praha: Odeon 1990.
  - 4) Rozhovory s Jiřím Šebestíkem vedla Eva Strusková, 20. 1. 1997, 4. 2. 1997 a 3. 12. 1997. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0125-01-01-ROZ-A, N0125-01-02-ROZ-A a N0125-01-03-ROZ-A. — Rozhovory s Břetislavem Pojarem vedla Eva Strusková, 16. 3. 1995, 12. 12. 2002, 19. 2. 2003, 12. 3. 2003, 24. 6. 2003, 26. 11. 2003, 3. 12. 2003, 11. 2. 2004, 25. 2. 2004, 28. 4. 2004 a 6. 7. 2004. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0107-02-01-ROZ-A, N0107-03-01-ROZ-A, N0107-04-01-ROZ-A, N0107-04-02-ROZ-A, N0107-04-03-ROZ-A, N0107-04-04-ROZ-A, N0107-04-05-ROZ-A, N0107-05-01-ROZ-A, N0107-05-02-ROZ-A, N0107-05-03-ROZ-A a N0107-05-04-ROZ-A. — Rozhovory s Vlastou Pospíšilovou vedla Eva Strusková, 22. 11. 2000, 3. 1. 2001, 10. 1. 2001, 24. 1. 2001, 13. 3. 2001, 26. 1. 2001 a 7. 2. 2001. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0222-01-01-ROZ-A, N0222-01-02-ROZ-A, N0222-01-03-ROZ-A, N0222-01-04-ROZ-A, N0222-01-05-ROZ-A, N0222-01-06-

kdejších studií loutkového a kresleného filmu — především režiséři, animátoři, dramaturgové a kameramani.

Profesionálové zaměřeni na animaci byli propojeni prostřednictvím řady společných projektů. V rozhovorech o sobě navzájem často hovoří a vzniká tak sestava dobře se doplňujících vzpomínek. Respondenti ozřejmují chronologii relevantních institucí, podobu jednotlivých pracovišť, pracovní postupy a kompetence členů štábu. Detailně se pochopitelně věnují realizaci konkrétních projektů. Klíčové mezníky představují ve vyprávění narátorů a narátorek protektorátní a poválečné organizace výroben v různých pracovištích a naopak rozpad státního monopolu a s ním konec stabilní práce v Krátkém filmu. Povolání, které si narátoři vybrali v mládí, je často provázelo až do vysokého věku. Celoživotní zaměření spojují s láskou k „branži“, ale i důvěrou v sílu týmové práce. Typický je pro oblast animace podstatně získávání zkušeností v praxi. To vynikne zejména v období, kdy formální vzdělávání v oboru dosud neexistovalo. Animátorka Libuše Čihařová vzpomínala, jak se v novém mladém kolektivu (nejstarší byl údajně dvaatřicetiletý Eduard Hofman) v druhé polovině 40. let učila v kresleném filmu na Barrandově.

My jsme pracovali ve skupině. To byl animátor, asistent animátora a dva fázaři. Když jsem nastupovala, tak to byl Vokoun jako animátor, Smetana jako asistent a pak tam byl někdo jako fázař. Já jsem nastoupila jako druhý fázař. A my jsme se tak jako při práci a od těch svých už erudovaných kolegů učili a učili jsme se tak, že pro nás neexistovala pracovní doba. My jsme třeba, když byl nějaký problém, klidně do osmi hodin zkoušeli, co jako, jak to bude lepší, protože každý ten pohyb, nebo záběr, se dal udělat různým způsobem, ale jen ten jeden je třeba nejlepší, nebo jeden z nejlepších, takže jsme si tam hráli i s kresbou a s animací.⁵⁾

Rozhovory věnované historii českého animovaného filmu nesledovaly potřeby konkrétního projektu nebo úzce vymezeného celku,⁶⁾ spíše se zaměřovaly na vybrané osobnosti. Koncem 90. let 20. století nicméně probíhala řada badatelských aktivit zaměřených na český animovaný film, které výběr respondentů ovlivnily. Filmová historička Marie Benešová, mimo jiné autorka první biografie Hermíny

ROZ-A a N0222-01-07-ROZ-A. — Rozhovory s Ivanem Urbanem vedla Eva Strusková, 25. 3. 1997 a 14. 8. 1997. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0140-01-01-ROZ-A a N0140-01-02-ROZ-A. — Rozhovory s Janem Pošem vedla Eva Strusková, 14. 3. 1995, 21. 3. 1995 a 28. 3. 1995. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0094-02-01-ROZ-A, N0094-02-02-ROZ-A a N0094-02-03-ROZ-A. — Rozhovor s Jindřichem Vodičkou vedla Eva Strusková, 7. 3. 2001. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0224-01-01-ROZ-A. — Rozhovory s Alenou Munkovou vedla Eva Strusková, 15. 3. 1995, 20. 3. 1995 a 27. 3. 1995. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0099-01-01-ROZ-A, N0099-01-02-ROZ-A a N0099-01-03-ROZ-A. — Krátký rozhovor s Antonínem Horákem je doplněním k dříve zapsaným vzpomínkám zapracovaným do publikace o dějinách zlínské filmové výroby. Viz Antonín Horák, *Světla a stíny zlínského filmu. Volné vyprávění*. Vizovice: Lípa 2002. Rozhovor s Antonínem Horákem vedla Eva Strusková, 29. 6. 1999. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0208-01-01-ROT-A. — Rozhovory se Svatoplukem Malým vzniklo celkem devět, primárně na loutkový film se soustředí osmý z nich. Rozhovor se Svatoplukem Malým vedla Eva Strusková, 30. 3. 2000. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0176-01-08-ROZ-A.

5) Rozhovor s Libuší Čihařovou vedla Eva Strusková a Alena Munková, 25. 11. 2005. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0371-01-01-ROZ-T.

6) Dosud natočené tematické celky a zaměření sbírky viz Kateřina Chromková – Marie Barešová, *Filmový Zlín. Soubor orálně-historických interview ve Sběrce zvukových záznamů Národního filmového archivu*. *Iluminace* 30, 2018, č. 3, s. 109–110.

Týrlové,⁷⁾ se zabývala činností Ateliéru filmových triků za protektorátu⁸⁾ a pojmoslovím z oblasti animace.⁹⁾ Vzniklo tak několik rozhovorů s tvůrci, kteří pracovali v Ateliéru filmových triků a podíleli se na důležitém milníku českého kresleného filmu, snímku SVATBA V KORÁLOVÉM MOŘI (1944). Kurátorka NFA Michaela Mertová pracovala na prvním soupisu produkce animovaných filmů na českém území.¹⁰⁾ Také ona byla přítomna některých setkání s pamětníky AFITu, kde řada budoucích českých režisérů začínala na postu animátora, fázaře, koloristy či konturisty. Kromě zmíněného Pojara patří mezi tyto narátory František Blahout, Čeněk Duba, manželé Zdena a František Skřípkovi, Věra Schmiedová a Bohumil Šejda.¹¹⁾ Režisér František Vystrčil vzpomenuť zase své protektorátní počátky v Brně v Brentenově „studiu“.¹²⁾ V jihomoravské metropoli vytvořili několik loutkových filmů také Anna a Václav Zykmondovi.¹³⁾ Eva Strusková objevovala zapomenutou kapitolu předválečného filmu spojenou se jménem Karla a Ireny Dodalových a jejich produkcí IRE film, na niž se významně podílela i Hermína Týrlová.¹⁴⁾ I tyto práce vytvářely odborné zázemí pro vyhledávání pamětníků a formulaci témat rozhovorů. V rámci archivních průzkumů a kontaktů s pamětníky byly mnohdy objeveny nové

- 7) Marie Benešová, *Hermína Týrlová*. Praha: ČSFÚ 1982. — Srov. také Marie Benešová – Jaroslav Boček, Kapitoly z dějin českého animovaného filmu. In: *Texty Čs filmového ústavu. Texty č. 12 / Historické sešity č. V*. Praha: Československý filmový ústav 1979, s. 165. Dostupné online: <http://library.nfa.cz/search/i.jsp?pid=uuid:7fa56c63-447b-4b49-b726-c7c5a0953df4#monograph-page_uuid:457630a7-ba58-11e5-81bd-000c29195b3c>, [cit. 22. 10. 2020].
- 8) Výsledky práce Marie Benešové obsahuje nedokončený rukopis uchovaný v Oddělení písemných archiválií NFA. Na jeho vzniku se podílely jako konzultantky Michaela Mertová a Eva Strusková.
- 9) Marie Benešová zpracovala pasáže věnované animovanému filmu v rukopisu k pojmosloví nonfiktivního filmu. Srov. Eva Strusková – Marie Benešová, *Druhy a žánry dokumentárního filmu*. Praha [s.n.] 1990.
- 10) Viz Michaela Mertová, *Český animovaný film. 1920–1945*. Praha: NFA 2012.
- 11) Rozhovory s Františkem Blahoutem vedla Eva Strusková, 4. 2. 2004 a 11. 2. 2004. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0338-01-01-ROZ-A a N0338-01-02-ROZ-A. — Rozhovory s Čeněkem Dubou vedla Eva Strusková, 28. 5. 2002, 18. 11. 2002, 19. 11. 2002, 20. 11. 2002 a 20. 12. 2004. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0286-01-01-ROZ-A, N0286-02-01-ROT-A, N0286-02-02-ROT-A, N0286-02-03-ROT-A a N0286-03-01-ROT-A. — Rozhovory s Františkem Skřípkem, Zdenou Skřípkovou a Bohumilem Šejdou vedla Eva Strusková, 22. 5. 1997, 16. 6. 1997, 17. 6. 1997 a 22. 5. 1998. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0148-01-01-ROT-A, N0148-01-02-ROT-A, N0148-01-03-ROT-A a N0148-01-04-ROT-A. — Rozhovor s Bohumilem Šejdou vedla Eva Strusková, 4. 4. 2002 a 16. 5. 2002. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0150-01-01-ROZ-A a N0150-01-02-ROZ-A. — Kateřina Kačeřovská a Eva Strusková navázaly také prostřednictvím e-mailu korespondenční kontakt s hluchoněmým animátorem Borisem Masníkem, který nastoupil do AFITu mezi prvními v roce 1941. Upřesnil řadu informací k organizačním změnám Dillenzova studia. Texty e-mailů jsou uloženy v sekci orální historie Oddělení kurátorů NFA.
- 12) Rozhovory s Františkem Vystrčilem vedla Eva Strusková, 19. 8. 1997 a 24. 6. 1999, NFA Sběrka zvukových záznamů, N0144-01-01-ROZ-A a N0144-01-02-ROZ-A.
- 13) Rozhovor s Annou Zykmondovou vedl neidentifikovaný brněnský tazatel, asi 70. léta 20. století. NFA Sběrka zvukových záznamů, N0026-01-01-ROT-A. — Rozhovor s Václavem Zykmondem vedl neidentifikovaný brněnský tazatel, asi 70. léta 20. století. NFA Sběrka zvukových záznamů, N0252-01-01-ROZ-A.
- 14) Bylo tak zachyceno vyprávění spolupracovníků, známých či příbuzných: Neteř Hermíny Týrlové (Rozhovor s Hermínou Cafourkovou vedla Eva Strusková 21. 4. 2004. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0340-01-01-ROT-A), na Irenu Dodalovou vzpomínaly sousedky (Rozhovor s Květou Krčilovou vedla Eva Strusková, 11. 10. 2004. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0348-01-01-ROT-A. — Rozhovor s Růžnou Vodičkovou vedla Eva Strusková, 8. 6. 2006. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0378-01-01-ROT-A.) i žák jejího argentinského divadelního souboru (Rozhovor s Oscarem Sandovalem Martínezem vedla Eva Strusková, 5. 12. 2009. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0572-01-01-ROT-A). Setkání s příbuznými Karla Dodala (Jaroslav Dodal, Karel Dodal a Petr Dodal) proběhla bez využití zvukového záznamu. Do sbírky se také díky argentinskému žákovi Ireny Dodalové Martinovi Barreirovi dostal záznam s úvodem k jejímu filmu APOLLON MUSAGETE (1951), který pronesla v roce 1978 v Buenos Aires. Pro výsledky výzkumu srov. Eva Strusková, *Dodalovi. Průkopníci českého animovaného filmu*. Praha: NFA — NAMU 2013.

materiály především z doby protektorátu — František Blahout věnoval archivu útržek z nedochovaného filmu *ORFEUS A EURYDIKA* (1943). Díky laskavosti Jarky Tupé-Bendové, dcery grafika Jaroslava Bendy, získal NFA kopii jednoho z prvních obrázkových scénářů nazvaného *DIVY KRÁSY* (1944).¹⁵⁾ Květa Krčilová a Oscar Sandoval Martínez poskytli fotografie Ireny Dodalové z období protektorátu, resp. 80. let.

Po roce 1945, kdy byla kinematografie zestátněna, zaniká AFIT (resp. Zeichenfilmabteilung der Prag-Film A. G.) a produkce animovaného filmu nalézá postupně místo ve struktuře zestátněného filmu. U zrodu studia Bratři v triku stál mezi dalšími také Eduard Hofman:

[...] devátého skončila okupace, dvanáctého jsme měli takovou první pracovní poradu, kde jsme se sešli Josef Vácha, potom tam byl Vladimír Novotný, kameraman, pak jsem tam byl já a ještě někdo čtvrtý. [...] A byli jsme čtyři a dohodli jsme se, že svoláme celý ten kolektiv, který byl jaksi rozeznán okupanty po různých místech republiky a na různá pracoviště, a že to tedy celé znovu rozjedeme a hned tři dny nato, patnáctého, jsme se sešli, a bylo nás celkem asi sedmdesát nebo osmdesát na té schůzce, kde jsme se dohodli, že vyhledáme osobnost do čela, uměleckou, která má také nejen svoje předpoklady, a možnosti být uměleckým šéfem kvalitním, ale která má také určitou popularitu, a je to osobnost známá, protože jsme si řekli, že byť jsme byli kolektiv s určitou zkušeností a přece jenom lidé, kteří věděli o tom animovaném filmu už poměrně dost, tak přece jenom nikdo z nás nebyl v obecném povědomí. [...] no a nakonec jsme se na této naší první, řekl bych, plenárce, kde jsme si taky nechali odhlasovat to obsazení těch různých funkcí a složení těch odborových a stranických orgánů, jak tady jsme o tom mluvili, tak dohodli jsme se tenkrát na Jiřím Trnkovi. [...] Já si vzpomínám na takovou první schůzku, kterou jsme tenkrát měli, to jsme byli zase my čtyři, tahle ta skupina, o které jsem už tady mluvil. Vlastně takový abych to tak řekl, ti první Bratři v triku. Mnozí se domnívají, že byli tři, protože jsou v té značce tři, ale to je pro nás minimální symbol kolektivu, tři lidé.¹⁶⁾

Jiří Trnka záhy zvolil cestu loutkového filmu, což také přispělo k oddělení studií loutkového a kresleného filmu.¹⁷⁾ Během následujících desetiletí sídlila v Praze na různých místech. Trnka točil se svými spolupracovníky od roku 1950 v bývalém jezuitském konviktu v Bartolomějské ulici. (Ve stejném prostoru nyní NFA provozuje kino Ponrepo.) Na atmosféru studia vzpomínala v rozhovoru Vlasta Pospíšilová:

V té době bylo opravdu, to bylo takové, bych řekla, kulturní centrum Prahy, kde se scházeli a nebo sem přicházeli všichni obdivovatelé Jiřího Trnky, ať to bylo z Prahy, anebo z celých Čech, ze Slovenska. V té době jako ven se nesmělo, ale sem zřejmě

15) Rozhovor s Jarkou Tupou-Bendovou vedla Eva Strusková, 14. 1. 2005. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0362-01-01-ROT-A.

16) Rozhovor s Eduardem Hofmanem vedl Stanislav Zvoniček, 14. 12. 1981. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0014-01-01-ROZ-T.

17) Organizace československého filmu procházela neustálými změnami, spojenými také se změnami názvů jednotlivých studií. Srov. např. Jiří Havelka, *Čs. filmové hospodářství 1951–55*. Praha: ČSFÚ 1973, s. 82. — Jiří Havelka, *Čs. filmové hospodářství 1956–1960*. Praha: ČSFÚ 1973, s. 14.

mohli ty cizí umělci nebo vůbec cizí občané přijíždět do Československa, tak třeba osobně jsem tam viděla, když tam byl na návštěvě Allen Ginsberg a potom dokonce i básník Pablo Neruda, který přišel i se svou ženou. Jinač tam tím studiem prošla vlastně celá generace režisérů, nyní slavných režisérů jako třeba Jiří Menzel. Studovali zkrátka na FAMU a buď tam byli na nějaký krátký stáž a nebo, prošli tam všichni, bych řekla, že celá ta generace, pamatuju taky na pana Jakubiska, režiséra Holého a další jména, nevím, který bych uváděla tedy. A všechny tam, prošli, jako že se tam buď šli podívat anebo tam šli na nějakou stáž anebo i ty kameramani se tam šli podívat, jak tam Jiří Trnka svítí, takže opravdu celá ta, vlastně to sou teď ty, ta moje generace, že jo, že v té době chodili na, studovali na FAMU nebo vlastně i mladší, tak tam prošli tou Bartolomějskou. Taky potom, potom tam byla taková jako pravidelná akce. Akce to je takový jako moderní slovo, ale zkrátka Mistr Trnka každý pátek navečer pořádal promítání pro své známé. A tam hlavně, si pamatuju, vždycky jsem tam, ono to začínalo někdy, já nevím, v šest hodin, ale my jsme se tam, neměli jsme nějakou pracovní dobu, takže jsme se tam většinou jako zdržovali déle, tak jsem tam každý ten pátek potkávala pana Wericha, který někdy přišel i se svou ženou. Potom tam byli další, například dirigent Milivoj Uzelac s jeho paní, která potom hrála v Chytilově filmu O NĚČEM JINÉM. A dále tam byl například malíř Pelc, který tam taky chodil se svou manželkou, potom někdy přišel i Jiří Brdečka a také tam chodil pravidelně Myrtil Frída, který byl historik filmu. No a další, jako dalšího si pamatuju na Miloše Makovce, možná že tam byli i další, ale to už jsem jako zase zapomněla. No většinou se promítaly nějaké filmy, nevím, kde se to tenkrát jako, jestli z Filmexportu, nebo kde to sháněli a byly to filmy, které nešly do kin, které opravdu jako se tam jenom promítly zřejmě někde na tom Filmexportu a nějakým způsobem si to na ten večer půjčili.¹⁸⁾

Břetislav Pojar se z „Trnkova“ studia osamostatnil a od roku 1958 tvořil v nuselském ateliéru v Čiklově ulici. Kameraman Vladimír Malík, který se brzy po absolutoriu FAMU zaměřil na tvorbu animovaného filmu, se na mnoho let stal Pojarovým dvorním kameramanem. V rozhovoru popisoval tamější provizorní začátky:

Kamery, to ani nevím, jakým způsobem k nám přišly, jestli to byly z Bartolomějský, to nevím, přesně si nepamatuju, ale je fakt, že jsme tam hodně věcí budovali sami vlastníma rukama. Pomáhali jsme tam i s takovejma pracema jako vyklidit. Ty prostory byly plný různýho rumišť, všelijakých prken a nevím čeho a starých rozbitých soch sádrových, protože on to byl původně sochařskej ateliér. A takže na tom jsme pracovali takovým brigádnickým způsobem všichni. A potom tam — to byla taky věc toho vedoucího a Pojara, sehnat si tam lidi, takový šikovný kutily, kteří — například měli jsme tam mechanika, my jsme mu říkali mechanik, a on to byl všemůl takovej, jmenoval se Křeček. A tam třeba po těch sochařích, protože tam se dělaly velký pomníky v tomhleto ateliéru, tak tam byly takový stojany pro skelety těch soch. Mělo to dole takovou základnu betonovou a z toho trčela taková traverza. No a teď, když jsme potřebovali

18) Rozhovor s Vlastou Pospíšilovou vedla Eva Strusková, 10. 1. 2001. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0222-01-03-ROZ-T.

třeba kameru na svislý nájezd, tak ten Emil Křeček prostě to vybudoval z těchletých zbytků a odpadků. On taky jezdil na Barrandov, tam byla sběrna železa starýho, a on občas přivezl z toho Barrandova nějakou věc, nějakou podložku třeba, nějaké podstavce nebo nevím co, a z toho vytvářel takový ty pomůcky. Bylo to tak jako na koleně, [...] kdy z takového různého odpadu a z různých starých věcí jsme se vybavovali technicky. [...] Něco jsme samozřejmě z tý Bartolomějský dostali věnem, několik lamp, těch menších, ty štycháky, jak tomu říkáme, neboli stíhací reflektůrky malý, nebo nějaká malá půlkila. Tak to jsme něco měli, z tý Bartolomějský. Ale postupně se objednávaly, takový ty kamerasuporty se tomu říkalo, byly to takový jako koleje, aby ty kamery mohly jezdit. Postupně se to ovšem dělalo dokonalejší a dokonalejší, že se to vyrábělo ne v nějakých malých dílnách, ale v solidních továrnách. Ale to byl vývoj, který trval dvacet třicet let. Ale ty začátky byly takový ty smetištní, abych tak řekl.¹⁹⁾

Zapomenutou poválečnou kapitolu o reorganizačních změnách oblasti animace připomenul Svetozar Vítěk, který se stal v roce 1954 ředitelem Správy studií dětského, kresleného a loutkového filmu. Jakkoli v tomto organizačním útvaru našla zajímavou práci řada režisérů (v hostivařských ateliérech vznikala například Zemanova CESTA DO PRAVĚKU, 1955), útvar byl záhy zrušen, neboť se údajně „neosvědčil“.²⁰⁾

Opomíjen nebyl ani amatérský animovaný film: Miloslava Weinzettlová vzpomínala na film svého manžela Wilibalda Weinzettla.²¹⁾ Loutkový EMAN PLÍŠEK byl natočen v pražských Strašnicích krátce po roce 1945. Jaroslav Cita, který se později uplatnil i v profesionální produkci, hovořil o svých amatérských počátcích v Náchodě.²²⁾

Pozoruhodný je také příběh Američana, který se v 50. letech usadil v Praze a do konce svého života (zemřel v roce 2020) zde tvořil animované filmy. Gene Deitch přijel do Československa poprvé v roce 1959. V následujících letech režíroval ve studiu kresleného filmu pro americké společnosti epizody ze seriálů a krátké snímky.²³⁾ Od počátku spolupracoval se svou budoucí manželkou Zdenkou, tehdy Najmanovou, produkční studia Bratři v triku.²⁴⁾ Na jeho působení ovšem vzpomínali i další zaměstnanci studia, například střihačka Jiřina Pěčová, která zároveň v jedné své odpovědi postihla rozdíly mezi studií a výhody státem ovládané kinematografie:

[...] my jsme měli tříkolíkový jehly, který přivezl pan Deitch, a na zakázce byly dvoukolíkový jehly, což byl takovej tvrděj boj mezi programem a zakázkou, kdy se po letech vybojovaly ty tři kolíky, protože byly jistější než ty dvoukolíkový, protože ty se, kolem

19) Rozhovor s Vladimírem Malíkem vedla Eva Strusková, 11. 2. 2003. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0225-02-01-ROZ-A.

20) Srov. Eva Strusková, Knihu džunglí jsem nenapsal. Rozhovor se Svetozarem Vítkem. *Iluminace* 12, 2000, č. 4, s. 121–133.

21) Rozhovory s Miloslavou Weinzettlovou vedla Eva Strusková, 16. 4. 1998 a 19. 5. 1998. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0220-01-01-GAF-A a N0220-01-02-GAF-A.

22) Rozhovor s Jaroslavem Citou vedl Rudolf Mihle, 11. 4. 2000. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0070-01-01-GAF-V.

23) Rozhovor se Zdenkou Deitchovou a Genem Deitchem vedl Vladimír Hendrich, 22. 6. 2007. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0423-01-01-ROZ-A. — Deitch sepsal také autobiografii, která byla přeložena do češtiny. Srov. Gene Deitch, *Z lásky k Praze*. Praha: Garamond 2018.

24) Rozhovory se Zdenkou Deitchovou vedla Eva Strusková, 9. 11. 2000, 7. 2. 2007 a 21. 2. 2007. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0221-01-01-ROZ-A, N0221-02-01-ROT-A a N0221-02-02-ROT-A.

těch trnů se to třeba potrhlo, ty dírky, a pak se třeba ta kresba hýbala. [...] Tříkolíková byla taková lišta, v prostředku byl kulatý kolík a po stranách byly takový dva podlouhlý, kdežto dvoukolíkový jehly český měly na konci vopravdu kulatý kolíčky. Mně toto bylo vzdálený, protože v tý střižně nám bylo jedno, kolik kolíků, ale vim, že to byla docela taková legrační bitva, že se dokonce i do toho zamotala politika, že se americký kolíky nebudou používat v Česku a podobně. Takový argumenty docela směšný. Takže rozdíl byl taky v tom, že my jsme dělali daleko víc filmů než ty programový, tam celkem na ně nebyl takový spěch, to byly ty zlatý časy, kdy se ze státních peněz vyráběly filmy bez problému, což nám záviděli zahraniční návštěvníci a my jsme to nechápali. Teď je to už úplně jasný všem. Ale my jsme, protože jsme dělali právě zakázku pro tu Ameriku, kde teda vopravdu už bylo jasné, že čas jsou peníze, takže byl daný čas a my jsme to museli dodělat přesně, třeba se dělali Pepci námořníci, dělal se TOM A JERRY, to se muselo tajit, to se nevědělo vůbec na veřejnosti, ale my jsme byli takový dobrý zdroj deviz, protože se to platilo v dolarech, ne nám ovšem [smích].²⁵⁾

V období 1995–2004 se sbírka orientovaná na animovaný film kontinuálně rozvíjela. Eva Strusková natočila další rozhovory například s Jaroslavem Bočkem, Václavem Merglem, Zdeňkem Milerem, Zdeňkem Smetanou, Jiřím Šalamounem nebo exulantem Alexandrem Zapletalem. Interview poskytli dramaturgové Edgar Dutka a Jiří Kubiček.²⁶⁾ Zaznamenány byly vzpomínky dramaturgyně studia kresleného a loutkového filmu Aleny Munkové,²⁷⁾ která byla přítomna i při natáčení některých rozhovorů, a vyprávění filmové historičky Marie Benešové, která hovořila o organizaci festivalu animovaného filmu, o svých setkáních s Jiřím Trnkou, nebo třeba o obtížném postavení Hermíny Týrlové jako ženy-režisérky.²⁸⁾

25) Rozhovor s Jiřinou Pěčovou vedla Eva Strusková, 26. 6. 2007. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0418-01-01-ROZ-T.

26) Rozhovory s Jaroslavem Bočkem vedla Eva Strusková, 10. 5. 2001, 16. 5. 2001 a 4. 7. 2001. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0233-01-01-ROZ-A, N0233-01-02-ROZ-A a N0233-01-03-ROZ-A. — Rozhovory s Václavem Merglem vedla Eva Strusková, 8. 1. 2004, 14. 1. 2004 a 12. 2. 2004. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0337-01-01-ROZ-A, N0337-01-02-ROZ-A a N0337-01-03-ROZ-A. — Rozhovor se Zdeňkem Milerem vedla Eva Strusková, 8. 12. 1997. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0139-01-01-ROZ-A. — Rozhovory se Zdeňkem Smetanou vedla Eva Strusková, 26. 1. 2001 a 9. 2. 2001. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0226-01-01-ROZ-A a N0226-01-02-ROZ-A. — Rozhovory s Jiřím Šalamounem vedla Eva Strusková 8. 3. 2007 a 14. 3. 2007. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0405-01-01-ROZ-A a N0405-01-02-ROZ-A. — Rozhovory s Alexandrem Zapletalem vedla Eva Strusková 22. 7. 2005 a 26. 9. 2006. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0366-01-01-ROZ-A a N0366-01-02-ROZ-A. — Rozhovory s Edgarem Dutkou vedla Marcela Pittermannová, 22. 4. 2004, 29. 4. 2004 a 13. 5. 2004. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0343-01-01-ROZ-A, N0343-01-02-ROZ-A a N0343-01-03-ROZ-A. Narátor se před mikrofon vrátil znovu díky projektu Generace normalizace. (Rozhovor s Edgarem Dutkou vedla Alena Šlingerová, 7. 12. 2016. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0343-02-01-GN-A.) Projekt 878/2015 Generace normalizace: Ztracená generace českého filmu? podpořený Státním fondem kinematografie, doba řešení 2015–2017. Výstupem projektu, který zahrnoval také publikovaný editovaný rozhovor s Edgarem Dutkou, se stala knižní monografie. Viz Marie Barešová — Tereza Cz Dvořáková, *Generace normalizace. Ztracená naděje českého filmu?* Praha: NFA 2017. — Rozhovory s Jiřím Kubičkem vedla Marcela Pittermannová, 2. 10. 2003, 5. 11. 2003, 12. 11. 2003, 19. 11. 2003 a 26. 11. 2003. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0335-01-01-ROZ-A, N0335-01-02-ROZ-A, N0335-01-03-ROZ-A, N0335-01-04-ROZ-A a N0335-01-05-ROZ-A.

27) Rozhovory s Alenou Munkovou vedla Eva Strusková, 15. 3. 1995, 20. 3. 1995 a 27. 3. 1995. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0099-01-01-ROZ-A, N0099-01-02-ROZ-A a N0099-01-03-ROZ-A.

28) Rozhovory s Marií Benešovou vedla Eva Strusková, 26. 1. 1996, 2. 2. 1996 a 16. 2. 1996. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0106-01-01-ROZ-A, N0106-01-02-ROZ-A a N0106-01-03-ROZ-A.

Zestátněná kinematografie poskytovala animované tvorbě pevné zázemí. Velkou předností byla pochopitelně možnost kontinuální výroby. Československé kreslené i loutkové snímky získávaly ceny na zahraničních festivalech. Byly rovněž významným vývozním artiklem. Snahy tvůrců ovšem také narážely na mnohé ideologické limity a cenzurní zásahy. Nejzajímavější díla vznikala většinou díky souhře okolností, nebo díky nesporné umělecké autoritě, což bezesporu platí o Jiřím Trnkovi. (Jeho poslední film *Ruka* se přitom také ocitl na čas v pomyslném trezoru.)²⁹⁾ Mnohé umělecké projekty se naopak prosadit nepodařilo.

Jedinečný únik ze systému znárodněné kinematografie se povedl jen týmu Jana Švankmajera a Jaromíry Kallisty, když s pomocí zahraničního kapitálu, zcela mimo pražská studia, natočili *Něco z Alenky* (1987). Situace posledních třiceti let je v animované tvorbě obtížná především z důvodu nesmírné ekonomické náročnosti, již zestátněná kinematografie nepocítovala. Důležitost schopného producenta vyzdvihl v rozhovoru z roku 1995 dramaturg Jan Poš:

[...] Švankmajer by nenatočil metr, kdyby byl šel na Barrandov za tím Vaňkem a řekl, že chce točit Fausta. Ten by mu na něj udělal čtyřicet milionů rozpočet a nenatočil by ani metr. Dodneška. Ale von šel za tím Kallistou [...] A ten Švankmajer cokoli bude chtít točit, prostřednictvím toho Kallisty může točit, poněvadž to je ten přesně optimální ideální manažer, kterej je nejen geniální organizátor a perfektní komerčně [...], ale kterej je především kultivovanej, kterej má jako velkou kulturu v sobě. Kterej je intelektuálně na výši.³⁰⁾

Od roku 2013, kdy se kurátorkou Sbírky zvukových záznamů stala Marie Barešová, stála oblast animovaného filmu po určitou dobu stranou hlavního zájmu. Před dvěma lety ale točila kurátorka za pomoci kolegyně Kateřiny Chromkové ve Zlíně rozhovory mapující místní filmovou kulturu. Vzhledem k tamější specializaci se řada rozhovorů dotkla také animovaného, případně kombinovaného filmu.³¹⁾ Na tyto i starší nahrávky navazuje aktuálně běžící projekt Ústavu filmu a audiovizuální kultury Masarykovy univerzity. Interview realizovaná řešiteli projektu budou vznikat paralelně s dalšími natáčenými pro Sbírku zvukových záznamů.³²⁾

V současné době probíhá natáčení rozhovorů při příležitosti blížícího se 70. výročí vzniku (založen 1951) dnešního Ateliéru filmové a televizní grafiky na Vysoké škole uměleckoprůmyslové. Marie Barešová nahrává společně s Michaelou Režovou přímo na půdě ateliéru s absolventy i pedagogy. Jednotlivé výstupy plánované na září roku 2021 využijí jako jeden z primárních pramenů právě kolekci nyní vznikajících interview.³³⁾ Do konce roku 2020 proběhla setkání s Jiřím Bartou, Zuzanou Bukovin-

29) Na tajné promítání zakázaného filmu vzpomínal ve svém vyprávění Edgar Dutka. Rozhovor s Edgarem Dutkou vedla Alena Šlingerová, 7. 12. 2016. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0343-02-01-GN-T.

30) Rozhovor s Janem Pošem vedla Eva Strusková, 28. 3. 1995. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0094-02-03-ROZ-T.

31) Pro více informací o „zlínských“ rozhovorech viz Kateřina Chromková – Marie Barešová, *Filmový Zlín*. Soubor orálně-historických interview ve Sbírce zvukových záznamů Národního filmového archivu. *Iluminace* 30, 2018, č. 3, s. 109–118.

32) Projekt TL03000103 Relační databáze, mapové projekce a vizualizace dat pro účely propagace, vzdělávání a podpory turismu — realizace na příkladu zlínské filmové kultury (Redazlín) podpořený Technologickou agenturou ČR, doba řešení 2020–2023.

33) Projekt podpořený grantem UMPRUM vede absolventka a v současnosti studentka doktorského programu Michaela Režová. Vzniká pod prozatímním názvem „Animace 70 — Ateliér animace slaví v roce 2021 sedmdesát let od svého vzniku“ a mezi jeho plánované výstupy patří výstava a publikace, zahrnující kromě odborných

skou, Vojtěchem Domlátelem, Lukášem Fišárkem, Vojtěchem Kočím a Jakubem Zichem.³⁴⁾ Záměrem je zaznamenat do konce dubna 2021 vzpomínky přibližně dvaceti osobností tak, aby byli zastoupeni pedagogové i absolventi různého věku a odlišného profesního směřování.³⁵⁾ Vybrané rozhovory budou v editované podobě publikovány v plánované kolektivní monografii. Analogicky k rozhovorům zaměřeným na Ateliér filmové a televizní grafiky UMPRUM se nabízí zpracovat také Katedru animované tvorby Filmové a televizní fakulty AMU. Podstatně mladší pracoviště ale vzniklo až v roce 1991. S některými jeho současnými pedagogy (Jiří Kubíček, Vladimír Merta a Ivan Vít) už zároveň rozhovory pro Sbirku zvukových záznamů vznikly.³⁶⁾ O působení na FAMU hovořil například i Břetislav Pojar, který byl v roce 1990 jmenován profesorem.³⁷⁾ Obě pracoviště by mohlo propojit například vyprávění režisérky a animátorky Michaely Pavlátové, absolventky i bývalé pedagožky Ateliéru filmové a televizní grafiky a současné vedoucí Katedry animované tvorby na FAMU.

Do konce roku 2020 bylo ve Sbirce zvukových záznamů uloženo zhruba 1 500 rozhovorů s více než 800 představiteli české filmové kultury. Setkání s přibližně šedesáti z nich bylo zaměřeno primárně na oblast animovaného filmu. Najdeme zde ovšem pochopitelně i rozhovory s tvůrci, pro něž tato oblast nebyla výlučnou specializací nebo jejichž práce se jí dotýkala jen okrajově. Mezi důležité příklady takových osobností patří například zvukař Ivo Špalj nebo režiséři Jindřich Polák a Václav Vorlíček.³⁸⁾

Kromě již započatého mapování oblasti formálního vzdělávání je v plánu natáčení s dalšími filmaři a odborníky, jejichž práce se animace v audiovizuální tvorbě dotýká. Při snaze zabývat se nejdříve co nejstarším obdobím předpokládáme, že bude ještě možnost rozšiřovat kolekci o bývalé zaměstnance

---

studií také editované rozhovory. Historie ateliéru bude mapována nejen prostřednictvím textů, ale i obrazového materiálu.

- 34) Rozhovor s Jiřím Bartou vedly Marie Barešová a Michaela Režová, 4. 9. 2020. NFA, Sbirka zvukových záznamů, N0203-03-01-ANIM-A. – Rozhovory se Zuzanou Bukovinskou vedly Marie Barešová a Michaela Režová, 21. 7. 2020 a 24. 9. 2020. NFA, Sbirka zvukových záznamů, N0783-01-01-ANIM-A a N0783-01-02-ANIM-A. — Rozhovor s Vojtěchem Domlátelem vedly Marie Barešová a Michaela Režová, 23. 6. 2020. NFA, Sbirka zvukových záznamů, N0776-01-01-ANIM-A. — Rozhovor s Lukášem Fišárkem vedly Marie Barešová a Michaela Režová, 18. 9. 2020. NFA, Sbirka zvukových záznamů, N0792-01-01-ANIM-A. — Rozhovor s Vojtěchem Kočím vedly Marie Barešová a Michaela Režová, 15. 12. 2020. NFA, Sbirka zvukových záznamů, N0798-01-01-ANIM-A. – Rozhovor s Jakubem Zichem vedly Marie Barešová a Michaela Režová, 8. 12. 2020. NFA, Sbirka zvukových záznamů, N0797-01-01-ANIM-A.
- 35) Letošní setkávání s pamětníky negativně poznamenala koronavirová krize. Zlínské cesty byly zrušeny úplně, projekt s UMPRUM bude po určitou dobu pokračovat pouze s mladšími respondenty. Z důvody ochrany narátorů a narátorek, kteří patří vzhledem k svému věku k nejrizikovější skupině, se NFA rozhodl pro tuto chvíli odložit natáčení s těmi nejstaršími na bezpečnější dobu.
- 36) Rozhovory s Vladimírem Mertou vedl Vladimír Hendrich, 22. 9. 2006, 31. 1. 2007 a 6. 2. 2007. NFA, Sbirka zvukových záznamů, N0401-01-01-ROZ-A, N0401-01-02-ROZ-A a N0401-01-03-ROZ-A. — Rozhovory s Ivanem Vítem vedl Vladimír Hendrich, 1. 3. 2012, 20. 3. 2012, 28. 3. 2012 a 10. 5. 2012. NFA, Sbirka zvukových záznamů, N0612-01-01-ROZ-A, N0612-01-02-ROZ-A, N0612-01-03-ROZ-A a N0612-01-04-ROZ-A.
- 37) Rozhovor s Břetislavem Pojarem vedla Eva Strusková 11. 2. 2004. NFA, Sbirka zvukových záznamů, N0107-04-06-ROZ-A.
- 38) Rozhovory s Ivo Špaljem vedla Eva Strusková, 29. 10. 2002, 14. 11. 2002 a 19. 11. 2002. NFA, Sbirka zvukových záznamů, N0293-01-01-ROZ-A, N0293-01-02-ROZ-A a N0293-01-03-ROZ-A. — Rozhovory s Jindřichem Polákem vedla Eva Strusková, 12. 11. 1998, 24. 11. 1998, 2. 12. 1998 a 12. 1. 1999. NFA, Sbirka zvukových záznamů, N0173-01-01-ROZ-A, N0173-01-02-ROZ-A, N0173-01-03-ROZ-A a N0173-01-04-ROZ-A. — Rozhovory s Václavem Vorlíčkem vedla Marcela Pittermannová, 13. 3. 2000, 20. 3. 2000, 4. 5. 2000 a 6. 6. 2000. NFA, Sbirka zvukových záznamů, N0155-01-01-ROZ-A, N0155-01-02-ROZ-A, N0155-01-03-ROZ-A a N0155-01-04-ROZ-A.

státních studií, kteří eventuálně následně přecházeli do soukromého sektoru, a mohou proto zprostředkovat svůj pohled na dva velmi odlišné systémy. Samotného přechodu se již dotkla řada rozhovorů, neboť to byl zlom, který produkci animované tvorby, ostatně stejně jako celou audiovizí, fatálně proměnil. V posledních třiceti letech vznikla nová studia, nové produkce, došlo k téměř výlučnému přechodu do digitálního prostředí, které rozrůznilo „tradiční“ chápání animace směrem tvorbě her, virtuální reality nebo motion designu. To vše se do budoucích rozhovorů promítne, jak ostatně již interview soustředěná na Ateliér filmové a televizní grafiky UMPRUM dokazují.

Marie Barešová – Eva Strusková

Citované filmy:

Divy krásy (Jaroslav Benda, 1944), *Něco z Alenky* (Jan Švankmajer, 1987), *O něčem jiném* (Věra Chytilová, 1963), *Orfeus a Eurydika* (Richard Dillenz, 1940–1943), *Ruka* (Jiří Trnka, 1965), *Svatba v korálovém moři* (Horst von Möllendorff, 1944).